

แนวทางการพัฒนาช่องทางแดนธรรมชาติเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ช่องผ่านแดนทางธรรมชาติข้ามแดน ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา

The Development of Natural Sumtae Border Crossing as the Favorable Trade and Tourism Point Participated by Thai-Cambodian Border Communities, Case Study: Natural Sumtae Border Crossing, Phuphamork Sub-district, Kanthalak District, Sisaket Province, Thailand and Sra-aem Sub-district, ChoamKhsant District, PreahVihear Province, Kingdom of Cambodia

เอมอร แสนภูวา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบท พื้นที่ และความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากร สภาพปัญหาความต้องการ ข้อจำกัดและศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว แนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดน ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 210 คน เลือกแบบเจาะจง คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป ประชาชนชาวบ้าน ในพื้นที่ประเทศไทย จำนวน 180 คน และประเทศกัมพูชา จำนวน 30 คน

ผลการวิจัย พบว่า

1. บริบทพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ตำบลภูผาหมอก มี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านด่านกลาง บ้านด่านใต้ บ้านด่านเหนือ บ้านโคกขามป้อม บ้านหนองหว้าและบ้านภูผาหมอก อาณาเขตติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา มีเทือกเขาพนมดงรักกั้นระหว่างพรมแดนไทยและกัมพูชา มีประชากรทั้งสิ้น 4,700 คน ส่วนใหญ่อาชีพทำนา ไร่ยางพารา ปอแก้ว มันสำปะหลัง ตามลำดับ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรใช้ภาษาเขมรในการสื่อสารประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ คือ การเข้าทรง เล่นแม่มด นับถือศาสนาพุทธ ตำบลสะแอม มี 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสรอแอมขางเจิง บ้านธวัมมะเจียดส้อมเดกแดใจ บ้านจ้อมบ็อกแสนเจีย บ้านแสนเจีย บ้านบ็องโกลปราเบีย บ้านสติงเซีย และบ้านแดโจวบัวโปลือว อาณาเขตแดนทิศเหนือติดกับประเทศไทยตำบลภูผาหมอกและตำบลสะแอม อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีประชากรทั้งหมด 16,291 คน นับถือศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา มันสำปะหลัง เป็นต้น ภาษาพูดเป็นภาษาเขมร ในตำบลสะแอมมีหมู่บ้านที่ถูกจัดตั้งอยู่อาศัยโดยหน่วยทหารและครอบครัว โดยรัฐบาลจัดสรรที่ดินให้ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านธวัมมะเจียดส้อมเดกแดใจ บ้านจ้อมบ็อกแสนเจีย บ้านบ็องโกลปราเบีย บ้านสติงเซีย และบ้านแดโจวบัวโปลือว

2. ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจมีการใช้พื้นที่ร่วมกันตามเขตชายแดนโดยผ่านช่องทางธรรมชาติข้ามแต่เพื่อเข้าออกหาอาหารป่า ค้าขายแลกเปลี่ยน ทำให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนของทั้งสองประเทศ 2) ความสัมพันธ์ด้านสังคมวัฒนธรรมมี 2 ลักษณะ ประกอบด้วย 2.1) สร้างความสัมพันธ์ระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ด้วยความเป็นเครือญาติ สัมพันธ์โดยการค้าขายส่งผลให้ไว้วางใจกัน และระดับกลุ่มเชื่อมสัมพันธ์ด้วยกิจกรรมทางศาสนาในรูปแบบประเพณี 2.2) เชื่อมสัมพันธ์โดยหน่วยงานรัฐขับเคลื่อนโดยเฉพาะไทยขับเคลื่อนหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน และ 3) ความสัมพันธ์ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามตะเข็บชายแดนเป็นแนวป่าเขาธรรมชาติ มีการดำเนินกิจกรรมปลูกป่าร่วมกัน สร้างฝายชะลอน้ำ รวมถึงใช้พื้นที่ร่วมกันเพื่อทำมาหากินของประชาชนตามแนวชายแดน

3. สภาพปัญหาความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ได้แก่ 1) สภาพปัญหา นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวกับความมั่นคงจากสถานการณ์ปราสาทเขาพระวิหารและเส้นเขตแดนไม่ชัดเจน การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบค้ายาเสพติดข้ามประเทศ ลักลอบค้าขาย ลักลอบเข้าเมือง ลักลอบทำมาหากินในพื้นที่ปิดลักขโมย การประสานงานของหน่วยงานในและนอกพื้นที่ ความปลอดภัยของประชาชน ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน และความพร้อมประชาชนที่ประสบกับความยากจนในฝั่งกัมพูชา 2) ความต้องการได้แก่ เปิดจุดผ่อนปรนข้ามแต่ เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนและเชื่อมความสัมพันธ์ จัดสรรพื้นที่ทำกินให้กับประชาชนตามแนวชายแดน พัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ลดปัญหาความยากจนของประชาชนฝั่งกัมพูชาและสร้างความสงบสุขให้เกิดสันติภาพพร้อมพัฒนาอย่างจริงจังทั้งไทยและกัมพูชา 3) ข้อจำกัด ได้แก่ ไม่มีความชัดเจนในเส้นเขตแดน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากสถานการณ์ปราสาทเขาพระวิหาร และนโยบายของภาครัฐไทย-กัมพูชา และ 4) ศักยภาพ ได้แก่ มีเส้นทางเข้าถึงจุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแต่ มีแหล่งน้ำที่สำคัญ ประชาชนเชื่อมั่นหน่วยงานความมั่นคงในพื้นที่และมีความพร้อมในการค้าขายแลกเปลี่ยน ชุมชนมีความสามัคคี ผู้นำมีความสามารถ ประชาชนสื่อสารภาษาเขมรได้ มีความเป็นเครือญาติระหว่างกันตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีประเพณีวัฒนธรรมเหมือนคล้ายคลึงกัน และมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ทั้งสองประเทศ

4. แนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ได้แก่ หน่วยงานรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องแสดงออกถึงความจริงใจระหว่างกันเรื่องความมั่นคง สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้เข้าใจในสถานการณ์ปัญหาชายแดนมากขึ้น ชุมชนตามแนวชายแดนร่วมกันยื่นหนังสือให้รัฐบาลเพื่อแสดงความต้องการให้มีการเปิดช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแต่และขับเคลื่อนจนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนชายแดนขับเคลื่อนให้เป็นหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานและมีการขยายพื้นที่ เชื่อมสัมพันธ์ด้วยระบบเครือญาติ ประเพณีวัฒนธรรม และส่งเสริมสนับสนุนเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับบุคคล องค์กรหรือหน่วยงาน

5. ข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับรัฐ กำหนดนโยบายร่วมกันทั้งสองประเทศเพื่อแก้ปัญหาความไม่ชัดเจนของหลักเขตแดนตามแนวชายแดน ส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดนที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมและรับรู้ทั้งสองประเทศ ส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐในพื้นที่เพิ่ม

ประสิทธิภาพในการกำกับดูแลจุดผ่านแดนอย่างเคร่งครัดและระดับประชาชนและชุมชน พัฒนาชุมชนตามแนวชายแดน ให้เข้มแข็งจากสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนผู้นำท้องถิ่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องตามแนวชายแดนมีความรู้เรื่องกฎหมายชายแดน และส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาขอเปิดช่องผ่านแดนธรรมชาติให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, ช่องผ่านแดนทางธรรมชาติ, จุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว, การมีส่วนร่วม, ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา

ABSTRACT

The present study aims to investigate on context of areas and its relationship in term of economics, social culture, resources, problems and needs, limitations, and the abilities to establish Sumtae Border Crossing as the Favorable Trade and Tourism Point. This present study also aims to provide a suggestion on policies for related government organizations to provide a development ways to establish Sumtae Border Crossing as the Favorable Trade and Tourism Point Participated by community's borders. This present study adopted a qualitative methodology for data collection and data analysis, by collected data from 210 participants using purposive sampling; the participants are community leaders, villagers, scholars, from Thailand and the rest 30 participants are from Cambodia.

1. Context of border areas between Thailand and Cambodia were as follows PhuphaMork Sub-district, Kanthalak District, Sisaket Province, Thailand and Sra-aem Sub-district, ChoamKhsant District, PreahVihear Province, Kingdom of Cambodia. There are 6 villages in PhuphaMork, including Dan Klang village, Dan Tai village, DanNua village. Sorkkambom village, NongWa village, and PhuphaMok village. The border between Thai and Cambodia is separated by Phnom Dong Rak mountain range. There are 4,700 people, most of them working as a rubber plantation. Most of them are Khmer ethnic groups. They use Khmer language to communicate. The unique cultural tradition is the witch play. There are 7 Buddhist villages in Saam District as follows Saroa am kajerng village, Thom ma jeaddek de joa, Jom box seanjia village, Sean jai village, Bon goal praram ben village, Stengkaew village, and Daejow bow bos village, with Northern territory bordered to Thailand in areas of PhuPhaMork sub-district and Sao Thong Chai sub-district, Kanthalak District Srisaket Province. It has a total population of 16,291 people that practice Buddhism. Most of them were farmers; they speak Khmer (Cambodian) language. In Sra-aem district, there are 5 villages that were established by military to live as family units. The government provided the land these 5 villages.

2. The relationship on economic, social culture, the shared-resources between Thailand, and Cambodian community are explained as follows, 1) on economic relationship, there are shared areas along the border. There are trades on products from wildlife that improve economic development of the two countries. 2) The social and culture relationship consists of two aspects. 2.1) there are the creations on personal relationship and group relationship, with kindness relationship leads to trust and the interrelationship on religious activities in the traditional way. 2.2) there is the relationship that

supported by government, for example, Thai government is provide project called parallel villages along the border. 2.3) there are the relationship in term of resources and environmental along the border. There is activity for example, create a dam, sharing space for a living of the people along the border.

3. Problems, conditions, needs, limitations for the development of natural border 1) The problems on policies on issue of state security and the PhraViham Temple with the border lines is unclear. There are drugs problems, cutting down trees etc. 2) on the needs to establish Sumtae Border Crossing as the Favorable Trade and Tourism Point, there are needs for improvement on trade to stimulate the economy and relationship. Also, there are needs for development of basic infrastructure. 3) Limitations are the unclear in the border line, international Relationship on the PreahVihear issue, and the policies of the Thai-Cambodian government, and 4) the potentials are the abilities to cross the natural border, there are important water resources and citizens are very confident with security agencies in the area and they are ready for trade and exchange. There are similarity in culture and traditions, and there are historical sites for tourism in both countries.

4. Guidelines for the development of natural border participated by the Thai-Cambodian border community. This is including government organizations and related organizations. They must express their sincerity on security issues. They must encourage the community on awareness of the border problem. The communities must join together to write a submitting letter to the government stating their needs to establish Sumtae Border Crossing as the Favorable Trade and Tourism Point. Build good relationships between border communities then drive them into strong parallel villages. Promoting family relationship, cultural tradition, encourage relationships on individual level, organizations or agencies.

5. Suggestions on policies for related government organizations to provide a development ways to establish Sumtae Border Crossing as the Favorable Trade and Tourism Point Participated by community's borders. These points are divided into two levels. The first one is state level; the two countries have provided a common policy to solve the borderline problems. Second level, on public and community, government should provide people to have knowledge in border law, and encourage all members from local communities to be participated in all stages of development.

Keywords: Development ways, Natural border, Favorable Trade and Tourism point, Participation, Border communities.

บทนำ

ประเทศไทยมีจังหวัดที่ติดกับพื้นที่ชายแดน 38 จังหวัด เป็นชายแดนทางบกทั้งสิ้นด้าน โดยมีระยะทางถึง 4,863 กม. ติดต่อกับ 4 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ลาว พม่า และมาเลเซีย โดยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในมิติต่างๆ ทั้งความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยว รวมถึงระบบอื่นๆ อีกมากมาย โดยได้ดำเนินการผ่านจุดผ่านแดนถาวร จุดผ่านแดนชั่วคราว และจุดผ่อนปรนเป็นหลัก (ขวัญกมล กลิ่นศรีประทุม. 2545: 1) ประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดน

หรืออาณาเขตติดต่อกัน คือ กัมพูชา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับประเทศไทยมาอย่างยาวนาน พรมแดนทางบกติดต่อกันประมาณ 640 กิโลเมตร ลักษณะสังคมวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน จึงทำให้มีความสัมพันธ์กันแบบ “บ้านพี่เมืองน้อง” (สุชน ศิริพงษ์. 2537: 207-209) หากพิจารณาอาณาเขตที่ติดต่อกันเมื่อในอดีตอยู่ห่างไกลอำนาจรัฐส่วนกลางทั้งทางไทยและกัมพูชา ทำให้ไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้อย่างทั่วถึง จึงเกิดปรากฏการณ์การข้ามไปมาหาสู่กันซึ่งเรียกว่า “ลอครัฐ” และ “สภาวะไร้พรมแดน” (จารุวรรณ ข้าเพชร. 2546: 1) ในความคิดร่วมของคนในพื้นที่ชายแดนทั้งสองฝั่งเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าส่วนกลางของรัฐไทยและรัฐกัมพูชาจะมีความพยายามในการเข้าไปควบคุมพื้นที่หรือจัดระเบียบชายแดนมาโดยตลอดก็ตามและในปี พ.ศ. 2558 การเกิดประชาคมอาเซียนประเทศไทยจะต้องเปิดประตูกว้างขึ้นในทุกมิติและชายแดนก็มีความสำคัญในฐานะที่เป็นประตูเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน

จังหวัดศรีสะเกษมีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา มีจุดผ่านแดนถาวร จำนวน 1 จุด วัตถุประสงค์เพื่อการค้าและการท่องเที่ยว คือ ช่องสง่า อยู่ในพื้นที่อำเภอภูสิงห์ ติดกับอำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชาและจังหวัดศรีสะเกษมีช่องผ่านแดนทางธรรมชาติจำนวน 7 ช่องได้แก่ช่องโพน ช่องชำแต ตำบลภูผามอก ช่องตาเฒ่า ช่องเขาพระวิหาร ตำบลเสาชงชัย ช่องโดนเอร์ ตำบลสูง อำเภอกันทรลักษ์ ช่องพระพาลัย ตำบลสำโรงเกียรติ อำเภوخุนหาญ และช่องดาระกา ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ ซึ่งช่องผ่านแดนทางธรรมชาติบางแห่งในอดีต เคยมีการผ่านเข้าออกทั้งถูกกฎหมายและลักลอบเข้าออกอย่างผิดกฎหมายในลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และช่องผ่านแดนทางธรรมชาติบางแห่งยังไม่เคยถูกเปิดใช้ เนื่องจากเกิดปัญหาจากสาเหตุ กรณีการปักปันเขตแดนยังไม่แล้วเสร็จ หลักเขตสูญหายและถูกเคลื่อนย้าย รวมถึงการที่ประเทศไทยและประเทศกัมพูชาต่างยึดถือแผนที่ซึ่งมีการตีความในรายละเอียดที่แตกต่างกันส่งผลให้เกิดปัญหาข้อพิพาทที่กระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชามาโดยตลอด แต่ในปัจจุบันพบว่า ประชาชนในชุมชนชายแดนยังมีการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง โดยใช้โทรศัพท์ในการติดต่อสื่อสารกับเครือญาติที่อยู่อาศัยในฝั่งตรงข้ามทางประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาที่อยู่ติดกับช่องผ่านแดนทางธรรมชาติชำแต ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการเดินทางข้ามไปมาหาสู่กันถูกต้องตามกฎหมายและลักลอบเข้ามาอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก และพี่น้อง เป็นต้น โดยผ่านช่องผ่านแดนทางธรรมชาติชำแต แต่ในปัจจุบันแม้พื้นที่จะไม่สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กันในระดับชุมชนชายแดนตลอดเวลา ในลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่น การเดินทางผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสง่าเพื่อทอดผ้าป่าหรือพบปะพี่น้องเพื่อสอบถามความเป็นอยู่ เป็นต้น (สุนันท์ แก้วสิงห์. 2556: สัมภาษณ์)

จากปัญหาข้างต้นส่งผลกระทบต่อชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นอุปสรรคในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา แม้ว่าที่ผ่านมามีประเทศไทยและประเทศกัมพูชาจะพยายามแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างกัน แต่ก็ยังคงประสบกับอุปสรรคต่างๆ จากที่ผู้วิจัยรวบรวมนำเสนอปัญหา ผลกระทบต่อพื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาควรมีแนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันในทุกๆระดับ โดยเฉพาะระดับชุมชนชายแดนที่มีพื้นที่ติดต่อกันให้สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวก และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนชายแดนทั้ง 2 ประเทศ โดยให้มองข้ามปัญหาต่างๆ ซึ่งสามารถใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเชื่อมประสานความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและใช้ความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาในพื้นที่การวิจัยเป็นฐานการพัฒนาร่วมกัน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดความมั่นคงชายแดน และยึดหลักความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ รวมทั้งคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นจริงชุมชนชายแดน และในปี พ.ศ. 2558 การใช้โอกาสของการเป็นประชาคมอาเซียนมาสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อแก้ปัญหาเส้นเขตแดนและความมั่นคงซึ่งเป็นวาระเร่งด่วนที่หน่วยงานรัฐต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนชายแดนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ

การค้าและการท่องเที่ยว เปิดให้มีการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติเป็นจุดผ่อนปรนที่ถูกต้อง ชุมชนสามารถเดินทางพบปะได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีภูมิปัญญาและเป็นนักวิชาการในพื้นที่ ได้รับทราบข้อมูลและร่วมทำงานกับชุมชนในพื้นที่ชายแดนมาโดยตลอดเป็นระยะเวลานับสิบกว่าปี ทราบถึงความต้องการของประชาชนชุมชนชายแดนในพื้นที่วิจัย จึงต้องการศึกษาบริบทพื้นที่และความสัมพันธ์ทางด้านสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และฐานทรัพยากรของชุมชน สภาพปัญหา ความต้องการ ข้อจำกัดและศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา อีกทั้งแสวงหาแนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทั้งนี้คาดหวังว่าจะสามารถเป็นแนวทางการแก้ปัญหาในพื้นที่วิจัยทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างยั่งยืน อีกทั้งเกิดความร่วมมือในระดับชุมชนชายแดนทั้งสองประเทศ ซึ่งจะเชื่อมต่อในระดับภาครัฐและระดับประเทศจะส่งผลการสร้างความมั่นคงของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่และความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาที่ติดกับจุดผ่านแดนทางธรรมชาติข้ามแต่คือ ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทยและตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1. กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยในตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย จำนวน 6 หมู่บ้านและประชาชนที่อาศัยในตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา จำนวน 7 หมู่บ้าน
2. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป ประชาชนชาวบ้าน ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย จำนวน 6 หมู่บ้านๆ ละ 30 คน จำนวนทั้งสิ้น 180 คน และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา จำนวน 7 หมู่บ้าน จำนวน 30 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 210 คน และในการสนทนากลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญคือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนสำนักงานพาณิชย์จังหวัด ตัวแทนอำเภอกันทรลักษ์ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลภูผาหมอก ตัวแทนด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดศรีสะเกษ (ช่องสง่า) และตัวแทนอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร จำนวน 30 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 15 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาช่องทางแดนธรรมชาติเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดน ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชาและข้อมูลอื่นๆ ได้แก่ หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ บทความ รายงานทางวิชาการ และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำมาสนับสนุนงานวิจัยได้

2. การศึกษาภาคสนาม

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานบริบทพื้นที่ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา โดยนักวิจัยร่วมในกิจกรรม เช่น การประชุมกับผู้นำชุมชน ประเพณีของท้องถิ่น กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ข้อ 1 บริบทพื้นที่การวิจัยและความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาและวัตถุประสงค์ข้อ 2 สภาพปัญหาความต้องการ ข้อจำกัดและศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม ทั้งพื้นที่วิจัยประเทศไทย และพื้นที่วิจัยประเทศกัมพูชาโดยพื้นที่ประเทศไทยลงพื้นที่ภาคสนามจำนวน 3 ครั้งและพื้นที่ประเทศกัมพูชาจำนวน 3 ครั้ง

2.3 จัดสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน โดยแบ่งกลุ่ม 2 กลุ่มๆ ละ 15 คน ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ผู้วิจัยลงพื้นที่ประเทศไทย 1 ครั้ง และพื้นที่ประเทศกัมพูชา 1 ครั้ง

2.4 การบูรณาการความรู้ พร้อมตรวจสอบความถูกต้องโดยการคืนข้อมูลให้กับชุมชนในพื้นที่การวิจัย และเทียบเคียงกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจัดเวทีคืนข้อมูลจำนวน 1 ครั้ง ในพื้นที่ประเทศไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา พร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลตามหลักวิจัยเชิงคุณภาพ โดยข้อมูลที่ได้อาจจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบไม่มีเป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและ

ไม่มีส่วนร่วม มีการตรวจสอบข้อมูลโดยเทคนิคสามเส้า เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากบุคคล เวลา และสถานที่ที่แตกต่างกัน วิเคราะห์ตีความและเชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหา ยึดตรรกะเทียบเคียงกับแนวคิด ทฤษฎีควบคู่กับบริบท และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการทบทวนวรรณกรรมของเอกสารต่างๆ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาดังตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนด

ผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวนทั้งสิ้น 210 คน แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญไทย 180 คน ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญกัมพูชา 30 คน เพศชาย 110 คน และเพศหญิง 100 คน อายุ 11-20 ปี 3 คน อายุ 21-30 ปี 11 คน อายุ 31-40 ปี 33 คน อายุ 41-50 ปี 69 คน อายุ 51-60 ปี 63 คน อายุ 61-70 ปี 23 คน อายุ 71-80 ปี 7 คน และอายุ 81-90 ปี 1 คน สถานภาพการสมรสของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ โสด 13 คน แต่งงาน 196 คน และหย่า 1 คน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่ 1-10 ปี 31 คน ตั้งแต่ 11-20 ปี 22 คน ตั้งแต่ 21-30 ปี 34 คน ตั้งแต่ 31-40 ปี 57 คน ตั้งแต่ 41-50 ปี 44 คน ตั้งแต่ 51-60 ปี 18 คน ตั้งแต่ 61-70 ปี 4 คน เคยเดินทางไปที่กัมพูชาและไทยของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ในภาพรวมเคยเดินทางไปไปที่กัมพูชาและไทย 100 คน ไม่เคยเดินทางไปไปที่กัมพูชาและไทย 110 คน และเมื่อแยกเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญชายแดนไทยที่เคยเดินทางไปไปที่กัมพูชา 84 คน ไม่เคยเดินทางไปไปที่กัมพูชา 96 คน เมื่อแยกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญชายแดนกัมพูชาที่เคยเดินทางมาที่ไทย 16 คน ไม่เคยเดินทางมาที่ไทย 14 คน เคยเดินทางไปหรือมาช่องทางธรรมชาติชำแตของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ภาพรวมเคยเดินทางไปช่องทางธรรมชาติชำแต 95 คน ไม่เคยเดินทางไปช่องทางธรรมชาติชำแต 115 คน และเมื่อแยกเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญชายแดนไทยที่เคยเดินทางไปช่องทางธรรมชาติชำแต 83 คน ไม่เคยเดินทางไปช่องทางธรรมชาติชำแต 97 คน เมื่อแยกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญชายแดนกัมพูชาที่เคยเดินทางมาช่องทางธรรมชาติชำแต 12 คน ไม่เคยเดินทางมาช่องทางธรรมชาติชำแต 18 คน มีญาติอยู่กัมพูชาและไทยภาพรวมมีญาติอยู่กัมพูชาและไทย 32 คน ไม่มีญาติอยู่กัมพูชาและไทย 178 คน เมื่อแยกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญตามแนวชายแดนไทยที่มีญาติอาศัยอยู่กัมพูชา 20 คน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ บ้านด่านกลาง บ้านภูผาหมอก และบ้านด่านเหนือ ตามลำดับ และผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญตามแนวชายแดนไทยที่ไม่มีญาติอาศัยอยู่กัมพูชา จำนวน 160 คน เมื่อแยกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญตามแนวชายแดนกัมพูชาที่มีญาติอาศัยอยู่ไทย 12 คน และผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญตามแนวชายแดนกัมพูชาที่ไม่มีญาติอาศัยอยู่ไทย 18 คน ความต้องการที่อยากให้เปิดช่องทางแดนธรรมชาติชำแตเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว 209 คน และไม่มีความต้องการที่อยากให้เปิดช่องทางชำแต 1 คน

1. บริบทพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาและความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา

1.1 บริบทพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษประเทศไทย ตำบลภูผาหมอก มี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านด่านกลาง หมู่ 2 บ้านด่านใต้ หมู่ 3 บ้านด่านเหนือ หมู่ 4 บ้านโคกขามป้อม หมู่ 5 บ้านหนองหัวและหมู่ 6 บ้านภูผาหมอก ระยะทางห่างตัวอำเภอกันทรลักษ์ ประมาณ 42 กิโลเมตร อาณาเขตทิศเหนือติดกับตำบลโนนสำราญ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ทิศใต้ติดกับประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดกับตำบลโลกสะอาด กิ่งอำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี และทิศตะวันตกอาณาเขตติดกับตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง มีอาณาเขตติดกับชายแดนของประเทศกัมพูชา โดยมีเทือกเขาพนมดงรักกั้นระหว่างพรมแดน ประชากรตำบลภูผาหมอกจำนวนทั้งสิ้น 1,309 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 4,700 คน แบ่งเป็นชาย 2,378 คน และหญิง 2,405 คน (ข้อมูล ณ เมษายน 2558) การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำนาเป็นหลัก ทำไร่ ได้แก่ ยางพารา ปอแก้ว

มันสำปะหลังและทำสวน เป็นต้น ซึ่งไร่ยางพาราส่วนใหญ่จะติดกับแนวชายแดนกัมพูชา **บ้านด่านกลาง** ประชาชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ใช้ภาษาเขมรและผู้สูงอายุส่วนหนึ่งสามารถเขียนตัวขอมเขมรได้ วิถีชีวิตการดำเนินชีวิตประกอบอาชีพ ทำนาเป็นหลัก ทำไร่ปอแก้ว ลำสัตว์ในปัจจุบันเกษตรกรได้เปลี่ยนอาชีพจากทำนามาทำไร่ยางพารา มันสำปะหลัง และปอแก้ว เป็นต้น ประเพณีวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีการเข้าทรง เล่นหมั่มต ซึ่งเป็นวิธีการช่วยเหลือผู้เจ็บป่วยของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรสืบทอดกันมาจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญข้าวสาก และประเพณีลอยกระทง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นคือประชาชนจะทำการปิ้งออกเปรียบแค (เป็นภาษาเขมร) คือ จะทำพิธีช่วงเวลาดวงจันทร์เที่ยงตรงพอดี หลังจากกลับจากลอยกระทง เพราะถือว่าเป็นพิธีเสี่ยงทายสภาพดิน ฟ้า อากาศ ฝนของชาวบ้านโดยมีความเชื่อว่าช่วงเดือนใดฝนจะตกดี ช่วงเดือนไหนจะแล้ง ประชาชนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ หมอยาและหมอเป่า **บ้านด่านใต้** มีพื้นที่ติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา แยกออกมาจากบ้านด่านกลาง ส่วนใหญ่ใช้ภาษาลาวพูดสื่อสารระหว่างกันและภาษาส่วยเป็นส่วนน้อย ภาษาเขียนใช้ภาษาไทย ในปัจจุบัน วิถีการดำเนินชีวิตมีความเรียบง่ายพึ่งพาอาศัยกัน มีวัฒนธรรมการให้เกียรติเคารพผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ในปัจจุบันหมู่บ้านมีการขยายตัวมีหลายครัวเรือนมากขึ้น ประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ บุญบั้งไฟ บุญเผวด สงกรานต์ บุญตักบาตรเช่นหลักบ้าน ไร่ฝ้ายหรือไร่ถั่ว ประชาชนนับถือศาสนาพุทธและหลักบ้าน มีพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ตามความเชื่อ ปัจจุบันความเชื่อได้เริ่มจางหายไปจากหมู่บ้าน สถานที่สำคัญ ได้แก่ หลักบ้าน วัดด่านใต้ ภูเสี่ยงหม้อ เขื่อนห้วยขุนุน ทดตาเหลี่ยม ทดตาทิ้ง และช่องผ่านแดนธรรมชาติช่องโผย การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำนา เลี้ยงสัตว์ ไร่จำ ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาทำไร่ยางพารา **บ้านด่านเหนือ** เดิมเมื่อยังไม่แยกเป็นบ้านด่านเหนือ บ้านด่านกลาง บ้านด่านใต้ และบ้านภูผาหมอกเรียกว่า “บ้านด่าน” ภาษาที่ใช้ คือ ภาษาไทยลาว เขมร ส่วย และภาษาเขียนใช้ภาษาไทย สถานที่สำคัญคือดอนปู่ตา โดยจะมีพิธีเสี่ยงผีปู่ตาทุกปีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีทรัพยากรท้องถิ่น คือ สระหนองก้อ ซึ่งเป็นแหล่งทำเกษตรกรรมของหมู่บ้าน **บ้านโคกขามป้อม** ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของบ้านด่านกลาง พ.ศ. 2518 บ้านโคกขามป้อมแตกโดยได้มีผู้ก่อการร้าย (ผกค.) เข้ามารุกรานประชาชนอพยพไปอยู่ที่อื่นกันเกือบหมดเหลืออยู่ประมาณ 7 หลังคาเรือน ปี พ.ศ. 2521 เหตุการณ์ได้สงบลงประชาชนจึงย้ายกลับเข้ามาอยู่ใหม่ดำเนินชีวิตด้วยความหวาดกลัวและระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบันเหตุการณ์ต่างๆ ได้สงบลงและทุกคนดำเนินชีวิตอยู่อย่างปกติสุข อาณาเขตเป็นพื้นที่ราบสูง รอบๆ หมู่บ้านมีห้วยจวบเรือและห้วยเค้ง เป็นห้วยไหลล้อมรอบหมู่บ้านซึ่งไหลมาบรรจบกัน และมีทิศใต้ติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา ซึ่งห่างจากชายแดนกัมพูชาประมาณ 1.5 กิโลเมตร การประกอบอาชีพเดิมส่วนใหญ่ทำไร่ปอและมันสำปะหลัง ปัจจุบันทำนา ไร่ยางพารา และเลี้ยงวัว **บ้านหนองหว้า** ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2505 เมื่อปี พ.ศ. 2519 ได้มีผู้ก่อการร้าย (ผกค.) เข้ามารุกรานทำให้บ้านแตก ประชาชนอพยพหนีภัยไปตามที่ต่างๆ ปี พ.ศ. 2525 เหตุการณ์ได้สงบลงประชาชนจึงได้เริ่มอพยพเข้าไปก่อตั้งหมู่บ้านใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เดิมประมาณ 35 ครัวเรือน และได้ขอจัดตั้งเป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหนองหว้า” หมู่ที่ 11 ตำบลเสาชางชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งแยกออกมาจากตำบลบึงมะลูเมื่อปี พ.ศ. 2532 ได้มีสงครามการสู้รบภายในของประเทศกัมพูชา ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านทำให้มีลูกปืนใหญ่ตกลงมาในเขตหมู่บ้านประชาชนได้อพยพหนีภัยโดยบางส่วนไปอาศัยอยู่กับหมู่บ้านข้างเคียง อีกส่วนหนึ่งได้อพยพไปอยู่ที่บ้านนาตราว อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อปี พ.ศ. 2536 ได้แยกออกจากตำบลเสาชางชัย มาเป็นบ้านหนองหว้า หมู่ 5 ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ อาณาเขตทิศใต้ติดกับประเทศกัมพูชา สถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดป่าหนองหว้าเฉลิมพระเกียรติหรือประชาชนทั้งไทย-และกัมพูชามักเรียกว่าวัดภูแมนและคนกัมพูชานิยมข้ามมาทำบุญกันเป็นประจำ และอ่างเก็บน้ำบ้านหนองหว้า ภาษาพูดคือภาษาลาว **บ้านภูผาหมอก** เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการจัดตั้งใหม่เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2546 เดิมนั้นยังขึ้นเป็นหมู่บ้านด่านกลาง อาชีพส่วนใหญ่คือเกษตรกรมีการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ บางครอบครัวที่มีที่ดินเยอะก็จะทำไร่ยางพาราทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนใน

ชุมชนดีขึ้น เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2512 เขมรเกิดภาวะสงครามมีความขัดแย้งกันภายในระหว่างคนในชาติได้สร้างความเดือดร้อนให้กับพี่น้องประชาชนคนไทยซึ่งทำมาหากินอยู่ติดกับชายแดนอย่างมากในปี พ.ศ. 2520 ค่ายตำรวจตระเวนชายแดน (ต.ช.ด.) ถูกโจมตีจากทหารเขมรแดงในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2520 และในปี พ.ศ. 2526 จึงได้ย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านหน้าค่ายเหมือนเดิมในปี พ.ศ. 2537 ได้มีหน่วยทหารพัฒนาเคลื่อนที่ (หน่วย น.พ.ค. 53) ได้เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านและขอเปลี่ยนเป็นชื่อ “ภูผาหมอก” เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2546 ได้รับการอนุมัติตั้งให้เป็นหมู่บ้านตามกฎหมายบ้านภูผาหมอกเป็นหมู่บ้านที่ตั้งเป็นแนวยาวเรียงตามถนนยุทธศาสตร์สายกันทรลักษ์-น้ำยืน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาไร่ และพบว่าร้อยละ 30 ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และร้อยละ 30 มีที่ดินทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ภาษาที่ใช้พูดสื่อสารส่วนใหญ่เป็นภาษาไทยลาวและเขมร นับถือศาสนาพุทธและมีการนับถือผีของบรรพบุรุษโดยจะมีการเล่นแม่ตมซึ่งประชาชนเรียกว่าแม่มมัวด โดยกระทำเพื่อบูชาผีบรรพบุรุษ บ้านภูผาหมอกเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่จึงไม่มีตอมปูตาเป็นของหมู่บ้านแต่ยังคงใช้ปูตาร่วมกับบ้านด่านกลาง เมื่อจะประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเช่นปูตาก็จะใช้สถานที่เดียวกันกับหมู่บ้านด่านกลาง สถานที่สำคัญ คือ วัดป่าภูผาหมอก และสถานที่ท่องเที่ยวคือ เขื่อนห้วยขนุน

1.2 บริบทพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา อาณาเขตแดนทิศเหนือติดกับประเทศไทยตำบลภูผาหมอกและตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ทิศใต้ตำบลกันตวด อำเภอจอมกระสาน ทิศตะวันตกติดกับตำบลกันตวด อำเภอจอมกระสาน ทิศตะวันออกติดกับตำบลมรดก อำเภอจอมกระสาน มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านสรอแอมขางเจิง หมู่ 2 บ้านธัมมะเจียดล้อมเดกแดโจ หมู่ 3 บ้านจอมบ็อกแสนเจีย หมู่ 4 บ้านแสนเจีย หมู่ 5 บ้านบ็องโกลปราเบีย หมู่ 6 บ้านสติงเขี้ยว และหมู่ 7 บ้านแดโจว โป้วโบสวครอบคร้วตั้งอยู่ 5,119 ครัวเรือน มีประชาชนทั้งหมด 16,291 คน แบ่งเป็น หญิง 9,080 คน เป็นชาย 7,211 คน นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีวัฒนธรรมของตำบล ได้แก่ วันขึ้นปีใหม่ วิสาขบูชา มาฆบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา บุญกฐิน บุญข้าวสาก ภาษาเขมรเรียกว่า พุม-เบ็น วันไหว้พระจันทร์-แข่งเรือ บุญพระเวด (จังหวัดพระวิหาร: 2557) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ปลูกพืช ข้าวโพด มันสำปะหลัง มันเทศ เลี้ยงสัตว์ โคกระบือ หมู ไก่ เป็ด และเลี้ยงปลา ส่วนใหญ่พูดภาษาเขมรหรือเขมร มีเครือข่ายที่อยู่ในประเทศไทยจำนวนประมาณ 15 ครัวเรือน บางส่วนเป็นพี่น้องบุญธรรมที่นับถือกัน **บ้านสรอแอมขางเจิง**มีจำนวน 554 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 2,154 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรทำไร่ปลูกผัก แปรรูปเครื่องเฟอร์นิเจอร์ ทำงานต่างประเทศ และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว หมู ไก่ **บ้านธัมมะเจียดล้อมเดกแดโจ**มีจำนวน 2,319 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 6,877 คน ประกอบอาชีพ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมู ปลา ไก่ เป็ด วัว ค้าขาย รับจ้าง และข้าราชการ ซึ่งข้าราชการส่วนใหญ่เป็นทหารตามแนวชายแดนเรียกว่าหมู่บ้านทหาร **บ้านจอมบ็อกแสนเจีย**มีจำนวน 269 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 1,010 คน ประกอบอาชีพการเกษตร ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด หมู วัว ปลา เป็นต้น รวมถึงเป็นข้าราชการ ซึ่งข้าราชการส่วนใหญ่เป็นทหารตามแนวชายแดนเรียกว่าหมู่บ้านทหาร **บ้านแสนเจีย**มีจำนวน 875 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 2,167 คน ประกอบอาชีพ ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู ไก่ **บ้านบ็องโกลปราเบีย** จำนวน 339 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 1,051 คน ประกอบอาชีพ ทำนา ปลูกผัก แปรรูปเครื่องเฟอร์นิเจอร์จากไม้ รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ เช่น ปลา หมู ไก่ และเป็ด เป็นต้น และข้าราชการ ซึ่งข้าราชการส่วนใหญ่เป็นทหารตามแนวชายแดนเรียกว่าหมู่บ้านทหาร **บ้านสติงเขี้ยว**จำนวน 205 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 735 คน ประกอบอาชีพการเกษตร เลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด เป็นต้น และข้าราชการ ซึ่งข้าราชการส่วนใหญ่เป็นทหารตามแนวชายแดนเรียกว่าหมู่บ้านทหาร **บ้านแดโจวโป้วโบส**จำนวน 119 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 467 คน ประกอบอาชีพทำนา เลี้ยงสัตว์ เช่น ปลา วัว หมู ไก่ เป็ด เป็นต้น และข้าราชการ ซึ่งข้าราชการส่วนใหญ่เป็นทหารตามแนวชายแดนเรียกว่าหมู่บ้านทหาร สรุปได้ว่าตำบลสะแอมมีหมู่บ้านที่ถูกจัดตั้งและเข้ามาอยู่อาศัยโดยหน่วยทหารกัมพูชาพร้อมครอบครัวและส่วนใหญ่เข้ามาอยู่อาศัยโดยรัฐบาลจัดสรรที่ดินให้ จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านธัมมะเจียดล้อมเดกแดโจ บ้านจอมบ็อกแสนเจีย

บ้านบึงโกลปราเบีย บ้านสตึงเขี้ยวและบ้านแดโจวโบัสโสบัวและพบ 2 หมู่บ้านที่ไม่ถูกจัดตั้งโดยหน่วยทหารแต่พบว่ามีประชาชนกัมพูชาอาศัยอยู่ด้านในลึกจากแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ได้แก่ บ้านสรอแอมขางเจิงและบ้านแสนเจีย

2. ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบล ภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหารประเทศกัมพูชา

2.1 ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจมีการใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างไทย-กัมพูชาตามเขตแนวชายแดนโดยใช้ช่องทางแดนธรรมชาติข้าม แต่ในการผ่านเข้าออก พบว่าการเข้าไปหาอาหารป่า เช่น เห็ด สัตว์ป่า หวาย ผักหวาน รวมถึงการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างกัน เช่น เห็ด มันสำปะหลัง ถ่าน ไม้ มะพร้าว ข้าวเปลือก ข้าวสาร วัชควาย หมอกกล้วย กล้ามะพร้าว ปลา อังอิ้ว หมู เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ อ้อย สินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น ผลจากการค้าขายแลกเปลี่ยนทำให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนทั้งสองประเทศ ทำให้ประชาชนมีรายได้เลี้ยงครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศได้เป็นอย่างดี

2.2 ความสัมพันธ์ด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่า มีการเชื่อมความสัมพันธ์ในลักษณะ 2 ประการ 1) การสร้างความสัมพันธ์ในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่ม โดยประชาชนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา มีความเป็นเครือญาติกันโดยสายเลือดและการนับถือที่เกิดจากการติดต่อระหว่างกัน โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านด่านกลาง บ้านด่านใต้ และบ้านโคกขามป้อม มีญาติพี่น้องที่อาศัยตามแนวชายแดนมากที่สุด ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยในตำบลจอมกะสานและตำบลสะแอมในอดีตมีการใช้พื้นที่ช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแต่พบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ และมีการเชื่อมสัมพันธ์ในการค้าขายระหว่างกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งส่งผลให้มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ประชาชนฝั่งกัมพูชาซึ่งมีญาติพี่น้องอยู่ฝั่งไทยได้เข้ามาอาศัยและใช้แรงงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายในฝั่งไทย และในส่วนลูกหลานซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่เกิด มีญาติพี่น้องฝั่งกัมพูชาเข้ามาแต่งงานกับคนไทยและสร้างครอบครัวอยู่ในฝั่งไทย ในปัจจุบันการเดินทางไปมาระหว่างกันมีความยากลำบาก แต่ประชาชนทั้งสองฝั่งยังติดต่อกันทางโทรศัพท์เพื่อถามความเป็นอยู่แลกเปลี่ยนกันอย่างต่อเนื่อง และพบว่าความสัมพันธ์ระดับกลุ่ม คือ มีการเชื่อมความสัมพันธ์ในการร่วมกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมศาสนาเนื่องจากประชาชนทั้งสองฝั่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดำเนินกิจกรรมประเพณีต่างๆ ร่วมกัน ได้แก่ บุญข้าวสาก เข้าพรรษา ออกพรรษา บุญโพนตา ร่วมทำบุญให้กับญาติที่เสียชีวิต เป็นต้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุกๆ ด้าน อันเกิดจากความเป็นเครือญาติทางสายเลือดและกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และ 2) การสร้างความสัมพันธ์โดยหน่วยงานราชการดำเนินการและรับความร่วมมือจากประชาชนตามแนวชายแดนทั้งไทย-กัมพูชาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ขับเคลื่อนตามโครงการ “หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน” โดยมีกิจกรรม การแข่งขันกีฬา การส่งเสริมบุญประเพณีทางพระพุทธศาสนาเพื่อเชื่อมสัมพันธ์หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน ได้แก่ ทอดผ้าป่าสามัคคี ทอดกฐิน เข้าพรรษา ออกพรรษา บุญข้าวสาก แห่เทียนพรรษา อาสาฬหบูชา วิสาขบูชา สงกรานต์ ปลุกป่าอาเชียน เป็นต้น อีกทั้งมีการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่เพื่อประชาชนฝั่งกัมพูชาที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงพ้นจากปัญหาความยากจนรวมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

2.3 ความสัมพันธ์ทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตามแนวตะเข็บชายแดนทั้งสองฝั่งไทย-กัมพูชาเป็นแนวป่าภูเขารธรรมชาติโดยเฉพาะต้นไม้ป่าสงวนมีอยู่จำนวนมาก การที่ทั้งสองฝั่งมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นหรือมีการเปิดช่องทางผ่านแดนที่ถูกต้องตามกฎหมายก็จะมีเจ้าหน้าที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะได้ช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น และที่ผ่านมามีสองประเทศมีกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันโดยผ่านหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนาน ได้มีการปลูกป่าร่วมกันทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง สร้างฝายชะลอน้ำ และร่วมกันปลูกป่าตามเส้นทางแดน รวมทั้งมีการใช้พื้นที่ช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแต่ร่วมกันหาอาหารป่าเก็บเห็ด และพืชผักตามธรรมชาติ

3. สภาพปัญหา ความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูมามหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา

3.1 สภาพปัญหา พบว่าประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจและติดตามข้อมูลข่าวสารสภาพของพื้นที่ชายแดนเกี่ยวกับความมั่นคงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ปราสาทเขาพระวิหารซึ่งไม่สามารถเปิดได้ในขณะนี้ สภาพปัญหาที่พบได้แก่ 1) นโยบายภาครัฐเกี่ยวกับความมั่นคงทำให้หน่วยงานในพื้นที่มีการปฏิบัติที่ไม่ชัดเจน 2) พื้นที่จุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแดน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารทำให้การรับรองเพื่อพัฒนาเป็นจุดผ่านแดนไม่สามารถดำเนินการได้ 3) การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า 4) ลักลอบค้ายาเสพติดข้ามประเทศ 5) ค้าขายผ่านช่องทางที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายและไม่ได้รับอนุญาต 6) ลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายเพื่อพบปะญาติพี่น้อง 7) ลักลอบเข้าเมืองเพื่อการรักษาสุขภาพโดยการช่วยเหลือของพี่น้องไทย 8) ลักลอบเข้าเมืองเพื่อรับจ้างค้าแรงงานของประชาชนฝั่งกัมพูชา 9) จุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแดนเป็นพื้นที่ควบคุมของหน่วยงานเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับความมั่นคง 10) ลักลอบทำมาหากินในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ 11) ลักขโมย 12) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ขาดการประสานงานอย่างจริงจัง 13) ผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่มั่นคงกรณีปราสาทพระวิหาร 14) หน่วยงานที่เกี่ยวกับความมั่นคงห่วงใยความปลอดภัยต่อชีวิตของประชาชนตามแนวชายแดน 15) การโจรกรรมรถ 16) ถนนที่ใช้ในการเดินขึ้นไปช่องทางแดนตามธรรมชาติข้ามแดนชำรุด และ 17) ฝั่งกัมพูชายังไม่มีความพร้อมเพราะประชาชนประสบปัญหาความยากจน

3.2 ความต้องการ พบว่า 1) การเปิดจุดผ่อนปรนข้ามแดนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว 2) ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันตามแนวชายแดน 3) เปิดจุดผ่านแดนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนพื้นที่ 4) เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในระดับบุคคลกับบุคคล 5) การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยระดับชุมชนกับชุมชน 6) เชื่อมความสัมพันธ์โดยใช้บุญประเพณีทางพระพุทธศาสนา 7) อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขไม่มีปัญหาต่อกันทั้งฝั่งไทยและกัมพูชา 8) มีด่านจุดตรวจที่รัดกุม 9) ให้มีการปลูกป่าไม้อรุณรักษ์ให้อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งอาหาร 10) จัดสรรพื้นที่ทำกินให้กับประชาชนตามแนวชายแดน 11) พัฒนาระบบสาธารณูปโภค ถนน ไฟฟ้า น้ำ เส้นทางขึ้นไปช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแดน 12) แลกเปลี่ยนภาษา 13) เปิดช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแดนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวให้ประชาชนรายได้เพิ่ม 14) ลดปัญหาความยากจนของประชาชนฝั่งกัมพูชา 15) พัฒนาในพื้นที่ชายแดนอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดมีความสงบสุขสันติภาพ 16) ให้มีสิทธิเท่ากันระหว่างชายแดนไทยและกัมพูชาโดยไม่มีการละเมิดสิทธิซึ่งกันและกัน และ 17) ประชาชนฝั่งกัมพูชาสามารถเดินทางมารักษาพยาบาลฝั่งไทยอย่างถูกต้อง และ 18) ประชาชนกัมพูชาเข้ามารับจ้างค้าแรงงานฝั่งไทยอย่างถูกต้อง

3.3 ข้อจำกัด พบว่า 1) ปัญหาระหว่างประเทศเกี่ยวกับความมั่นคง ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องเขตแดน 2) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากสถานการณ์ปราสาทเขาพระวิหาร 3) นโยบายของภาครัฐด้านความมั่นคง ปิดช่องทางเข้าออกในพื้นที่ชายแดนบริเวณช่องข้ามแดน 4) การลักลอบนำสิ่งของผิดกฎหมายเข้ามาฝั่งไทย 5) เส้นเขตแดนตามแนวชายแดนไม่มีความชัดเจนและยังไม่มีการปักปันเขตแดนแต่อย่างใดและ 6) มีการตรวจสอบการเข้า-ออกของประชาชนทั้งสองฝั่งอย่างเข้มงวด

3.4 ศักยภาพ พบว่า 1) จากหมู่บ้านมีเส้นทางที่เข้าไปถึงจุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแดน 2) มีแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ เขื่อนห้วยขุ่น 3) ประชาชนมีความเชื่อมั่นในหน่วยงานความมั่นคงในพื้นที่ คือ กองกำลังทหารไทย 3) ประชาชนตามแนวชายแดนมีความพร้อมที่จะทำการค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้า 4) ชุมชนในพื้นที่ตามแนวชายแดนมีความสามัคคีและช่วยเหลือพัฒนา 5) ผู้นำที่มีความสามารถ 6) ประชาชนพูดสื่อสารภาษาเขมรได้ 7) ประชาชนตามแนวชายแดนมีเครือข่ายอาศัยอยู่ตามแนวชายแดนกัมพูชา 8) ประเพณีวัฒนธรรมที่เหมือนกันคล้ายคลึงกัน 9) มีผลผลิตที่ได้มาจากการเกษตร 10) มี

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อยู่ในพื้นที่ทั้งสองประเทศและ 11) ประเทศไทยมีงานรองรับประชาชนฝั่งกัมพูชาจำนวนมาก

4. แนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา

พบว่า 1) รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแสดงออกถึงความจริงใจในเรื่องความมั่นคง 2) สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้เข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาชายแดนมากขึ้น 3) ชุมชนชายแดนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ขับเคลื่อนพัฒนาสร้างความสัมพันธ์ด้วยกิจกรรมระหว่างชายแดนไทย-กัมพูชา 4) ชุมชนตามแนวชายแดนร่วมกันยื่นหนังสือให้กับรัฐบาลเพื่อแสดงความต้องการให้มีการเปิดช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแต่ และขับเคลื่อนจนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว 5) ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขอพัฒนาจุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแต่ 6) ผู้นำในพื้นที่ร่วมกันทำความเข้าใจกับประชาชนไม่ให้เกิดการลักลอบกระทำผิดกฎหมายในด้านอื่นๆ 7) ประชาชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ร่วมมือกันในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาจุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแต่แบบค่อยเป็นค่อยไป 8) ร่วมกันแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนซึ่งมีการระบอบอย่างหนักในชุมชนโดยประชาชนตามแนวชายแดน 9) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนชายแดนอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดช่องว่างระหว่างชุมชนชายแดน 10) พัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแต่เป็นตลาดการค้าและสถานที่ท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างไทย-กัมพูชา 11) พัฒนาหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดนอย่างเป็นรูปธรรมแบบมีส่วนร่วมทั้งสองฝ่ายไทย-กัมพูชา 12) พัฒนาเปิดเป็นช่องทางแดนธรรมชาติอย่างเป็นทางการและค่อยๆ พัฒนาโดยการรับทราบและมีส่วนร่วมในการพัฒนาของทั้งสองประเทศ 13) ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับบุคคล องค์กร หน่วยงานตามแนวชายแดน 14) ผู้นำในพื้นที่ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนในท้องถิ่นร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมประชุมเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาช่องทางแดนธรรมชาติข้ามแต่และ 15) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่เข้ามาเอื้ออำนวยความสะดวกประชุมวางแผนในการดำเนินการเพื่อให้สู่เป้าหมายให้สำเร็จ และร่วมมือกับชุมชนชายแดนในพื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมั่นคงในการพัฒนาช่องทางแดนธรรมชาติ

5. ข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ระดับรัฐและระดับประชาชนและชุมชน ดังนี้

ระดับรัฐ ข้อเสนอแนะคือ 1) ส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องตามแนวชายแดนของไทยควรมีการแก้ปัญหาความไม่ชัดเจนของหลักเขตแดนตามแนวชายแดน โดยความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับกัมพูชา 2) ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ของหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดนที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมและรับรู้ทั้งสองฝ่าย 3) ส่งเสริมให้หน่วยงานรัฐในพื้นที่เพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลบริเวณที่มีจุดผ่านแดนเข้าออกอย่างเคร่งครัด

ระดับประชาชนและชุมชน ข้อเสนอแนะคือ 1) ส่งเสริมพัฒนาชุมชนตามแนวชายแดนให้มีความเข้มแข็ง โดยให้สมาชิกในชุมชนชายแดนตามหมู่บ้านคอยสอดส่องดูแล 2) ส่งเสริมให้ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น หรือผู้ที่เกี่ยวข้องตามแนวชายแดน มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายชายแดนและกฎหมายอุทยาน และ 3) ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อการพัฒนาเปิดช่องทางแดนธรรมชาติให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยว

อภิปรายผล

ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบล ภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด นพรัตน์ วงศ์วิทยาพาณิชย์และคณะ (2554: 144-149) ว่า การค้าชายแดนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสามารถแข่งขันด้านสินค้าของตลาดประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้ เศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านดีขึ้น เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายจากการค้าชายแดนระหว่างกัน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชนชายแดน การเปิดช่องทางแดนธรรมชาติ เป็นช่องทางผ่อนปรนทางการค้าที่มีตลาดการค้าชายแดนซึ่งค่อนข้างจะเป็นตลาดที่มีความอ่อนไหวต่อความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศในด้านความมั่นคงอย่างมาก ถ้าหากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นไปด้วยดี สถานการณ์การค้าและการลงทุน ระหว่างประเทศจะได้รับผลและสามารถขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งถ้าตรงกันข้ามมีสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง ประเทศที่จะสร้างความผันผวนและนำมาสู่ภาวะหดตัวของมูลค่าการค้า ดังนั้นจำเป็นต้องระมัดระวังต่อความอ่อนไหว ของบริบททางการเมือง

สอดคล้องกับแนวคิดกรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ (2554: 18-27) ในคู่มือการค้าและการลงทุน ประเทศกัมพูชา การค้าชายแดน ว่าเทคนิคที่ช่วยสนับสนุนการค้าชายแดนให้พัฒนาและขยายตัวอย่างยั่งยืน ปัจจัยภายใน ที่เกี่ยวข้องกับระบบการค้าชายแดน ได้แก่ การสร้างความความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐาน ทรัพยากรของชุมชนชายแดน โดยเฉพาะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันของชุมชนตามแนวชายแดน เช่นเดียวกับชายแดน ไทย-กัมพูชา เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีภาษาพูดที่เหมือนกันคือภาษาเขมรหรือเขมรสามารถสื่อสารกันเข้าใจได้ง่าย มี วัฒนธรรมประเพณีที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีเอกลักษณ์ในเรื่องความมีน้ำใจหรืออัธยาศัยไมตรี ที่ไม่แตกต่างกัน อันเป็นข้อที่ได้เปรียบจากประเทศอื่นๆ การที่ประชาชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีสิ่งที่เหมือนกัน จึงทำให้พ่อค้าแม่ค้าที่ค้าขายตามแนวชายแดนนั้นมีการนับถือกันแบบเพื่อนบ้าน เปิดใจพร้อมจริงใจต่อกัน มีความเชื่อถือ เชื่อใจกันระหว่างผู้ค้าขายของทั้งสองฝ่ายไทย-กัมพูชา เช่น การค้าขายเห็ดที่เกิดตามฤดูกาล รวมถึงการค้าขายแดนนั้น เป็นการเกิดขึ้นมาพร้อมๆ การเกิดชุมชนของมนุษย์ ไม่สามารถจะสืบค้นหาหลักฐานมาชี้ชัดได้ว่าเกิดขึ้นมาแต่เมื่อใด แต่ สามารถอธิบายได้ว่า นับแต่เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นชุมชนและสามารถสร้างผลผลิตได้หลากหลายแล้วนำผลผลิตนั้นๆ มาแลกเปลี่ยนเพื่อสนองความต้องการของตนในการดำรงชีวิตเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับความเป็นชุมชนชายแดน ไทย-กัมพูชาที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ามาตั้งแต่อดีต แม้ว่าระเบียบต่างๆ จะมีมากเพียงใดความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และฐานทรัพยากรก็ยังคงความเหนียวแน่นมีการใช้แบ่งปันร่วมกันตามวิถีชุมชนตามแนวชายแดน และ ถึงแม้ว่าช่องทางแดนธรรมชาติจะไม่สามารถเปิดได้ในขณะนี้แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ ซึ่งเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ เชิงบวกโดยระดับบุคคลกับบุคคลซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาบนฐานของประชาชนตามแนวชายแดนร่วมมือกัน อดีตนั้นประชาชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาส่วนใหญ่มีความเป็นเครือญาติทางสายเลือด เมื่อมีการกำหนดเส้นเขตแดน เพื่อแสดงอาณาบริเวณของเขตปกครองได้ถูกแบ่งแยกชุมชนที่ต่างมีเครือญาติอาศัยอยู่ออกไปคนละฝั่งของแนวชายแดน จากเส้นเขตแดน จากที่เคยอยู่ร่วมกันถูกแยกจากกันไปเป็นประชาชนและชุมชนชายแดนคนละประเทศ แต่ก็ยังคงพบว่า เวลาผ่านไปหรือการแบ่งด้านเขตแดนของประเทศแต่ความสัมพันธ์ที่ดีก็ยังคงอยู่ มีการจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อเป็นตัวเชื่อม ความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง อาทิ การใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติที่เหมือนคล้ายคลึงกันเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ตั้งแต่การไปมาหาสู่กันในอดีตโดยการนำผลผลิตการเกษตรที่สามารถผลิตได้ด้วยตนเองหรือการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกันตามแนวชายแดนนำมาแลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีพ และพบว่ายังคงมีการดำเนินต่อไปไม่มีการหยุดแม้จะเกิดปัญหา

เส้นเขตแดนหรือสถานการณ์ความไม่มั่นคงจากสถานการณ์เขาพระวิหาร หรือแม้ว่าชุมชนที่อาศัยอยู่ได้ถูกแบ่งออกไปเป็นคนละประเทศแล้วก็ตาม และด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นที่มาของ “การค้าชายแดน” การค้าชายแดนระหว่างฝั่งแนวชายแดนไทยและกัมพูชาได้ดำเนินมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากการค้าด้วยวิธีแลกเปลี่ยนผลผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีพต่อกันซึ่งมีปริมาณเพียงเล็กน้อย ต่อมาเมื่อมีผลผลิตมากขึ้นและเกินความต้องการในการดำรงชีพของตนเอง ก็เริ่มพัฒนาสู่การแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือสินค้า เพื่อหวังผลกำไร แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในเฉพาะพื้นที่บริเวณตามแนวชายแดนที่เคยเป็นชุมชนดั้งเดิมเช่นเดียวกับชุมชนชายแดนตำบลภูผาหมอกฝั่งไทยและตำบลสะแอมฝั่งกัมพูชา ด้วยการขนส่งข้ามแดนผ่านเส้นทางที่เคยใช้อยู่แต่เดิมเมื่อครั้งยังไม่ได้แบ่งเขตแดนหรืออาณาเขต ที่เรียกกันว่า “ช่องทางการค้าตามธรรมชาติ” หรือที่จะเรียกกันว่า จุดผ่อนปรนทางการค้า” ในอนาคต จนกระทั่งมีเส้นทางการคมนาคมขนส่งให้เกิดความสะดวกมากขึ้น จึงขยายพื้นที่กว้างออกไป แต่ก็ยังคงครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศที่มีเขตแดนติดกันเท่านั้น จึงเรียกว่าการค้าชายแดน

สอดคล้อง วิจิต นันทสุวรรณ (2547: 123-127) ว่า ยุทธศาสตร์ที่จะเสริมสร้างระบบชุมชนที่เข้มแข็งและเชื่อมโยงระหว่างกันของชุมชนชายแดนเพื่อลดปัญหาภาวะตึงเครียด มีองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ 1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจะเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการพัฒนาบนฐานความรู้ ที่เรียกว่า “กระบวนการทางปัญญา” ต้องขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมโดยประชาชนเป็นฐานในการพัฒนาตามแนวชายแดน เพื่อให้เกิดความมั่นคงและสันติสุข 2) ระบบการจัดการพัฒนาบนฐานความรู้ โดยผู้นำชุมชนและประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน เป็นการพัฒนาโดยชุมชนที่ระดมความร่วมมือของประชาชนบนพื้นฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งในด้านความรู้ภูมิปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน การพัฒนาอาชีพ การจัดการตลาด หรือการค้าของชุมชนตามแนวชายแดน 3) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชนอย่างเป็นองค์รวมไม่แยกส่วนออกจากกัน ต้องวางอยู่บนพื้นฐานของชุมชนเป็นตัวหลัก ซึ่งมี 3 ประการสำคัญ ได้แก่ 1) ฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีระบบการจัดการข้อมูลข่าวสาร และความรู้เป็นฐานรองรับ อันได้แก่ สภาพความเป็นจริงที่เป็นปัจจุบันของชุมชน ความเป็นจริงของโลกแวดล้อม ทั้งสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงความรู้สากลแนวคิดใหม่ ทางเลือกใหม่และเทคโนโลยีใหม่ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต 2) ให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ในชุมชนทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนกับโลกแวดล้อมสมัยใหม่ 3) ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชนในอดีตมีรูปแบบและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน มีระบบการแบ่งปันในภาวะอดอยาก มีระบบการช่วยเหลือกันในท่ามกลางปัญหานั่นคือการพึ่งพาตนเองในระดับปัจเจกหรือครอบครัว แต่ปัจเจกหรือครอบครัวไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์และทุกด้าน อันเนื่องมาจากพื้นฐานครอบครัวที่แตกต่างกัน ทักษะความรู้ที่แตกต่างกัน สังคมจึงมีระบบการพึ่งพาอาศัยเพื่อการอยู่รอดและมีความสงบสุขร่วมกัน เป็นระบบพึ่งพาตนเองของสังคมรองรับทุกคนทุกครอบครัวในชุมชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมโดยการเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มหรือชุมชน การสร้างความสัมพันธ์โดยหน่วยงานราชการดำเนินการและความร่วมมือจากประชาชนตามแนวชายแดน ทั้งสองฝั่งไทย-กัมพูชาขับเคลื่อนในรูปแบบ “หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน” ความสัมพันธ์ทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตามแนวตะเข็บชายแดนทั้งสองฝั่งเป็นแนวพาเขาธรรมชาติโดยเฉพาะไม้ป่าสงวนมีจำนวนมาก จากที่ผ่านมาทั้งสองประเทศได้ขับเคลื่อนหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนาน เกิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์มีความสัมพันธ์กันในการร่วมกันปลูกป่าทั้งในฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชามาโดยตลอด ร่วมจัดทำฝ่ายชะลอน้ำ รวมถึงมีการใช้พื้นที่ร่วมกันในการหาอาหารป่าของประชาชนทั้งฝั่งไทย-กัมพูชาตามเขตชายแดน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกที่จะทำให้สามารถในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดน เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-

กัมพูชา ตำบลภูมามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหารประเทศกัมพูชาให้เกิดขึ้น บนพื้นฐานดังกล่าว เพื่อความสงบสุขมั่นคงอย่างยั่งยืนของประเทศทั้งสองไทย-กัมพูชา

สภาพปัญหาความต้องการ ข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแดนเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูมามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ผลการศึกษาสอดคล้องกับศักกพล สุขปาน (2537: 85-9) ศึกษาการค้าตามแนวชายแดนกับความมั่นคงของชาติ การเปิดจุดผ่อนปรนการค้าตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อให้การค้าตามแนวชายแดนเป็นไปโดยเสรีชอบด้วยกฎหมายและปลอดภัย มีเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องดูแลอย่างใกล้ชิด อันจะมีผลโดยตรงต่อการลดการค้าตามแนวชายแดนที่มีชอบด้วยกฎหมาย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ตลาดมืด” ลงจนหมดไปในที่สุดอันจะเป็นผลดีแก่ประชาชนตามแนวชายแดนทั้งในด้านความปลอดภัย อาชีพ รายได้ และเป็นผลดีแก่ประเทศโดยรวมในด้านภาษี เศรษฐกิจความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ และสุดท้ายคือความมั่นคงของชาติ อีกทั้งยังพบว่า การบิดเบือนนโยบายในการเปิดจุดผ่อนปรนการค้าตามแนวชายแดน พฤติกรรมอันมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ่อค้า และประชาชนตามแนวชายแดนมีผลต่อความมั่นคงของชาติอย่างยิ่ง สอดคล้อง สุเจตน์ วัฒนสุข (2543: 139) ศึกษาการพัฒนาความสัมพันธ์ไทยลาวเพื่อความมั่นคงของชาติ ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ซึ่งสาเหตุหลักสืบเนื่องจากความไม่ไว้วางใจของบรรดาผู้นำประเทศเพื่อนบ้าน และด้านนโยบาย ได้แก่ ด้านการเมือง ส่งเสริมให้มีการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศให้ดีขึ้นเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ของพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะการแก้ไขเส้นเขตแดนร่วมกันอย่างจริงจังและอย่างสันติวิธี ด้านเศรษฐกิจ แม้ว่านโยบายไทยต่อกัมพูชาที่สร้างเสถียรภาพให้กัมพูชา มีความมั่นคงอยู่ร่วมกันกับไทยอย่างเป็นมิตรและพัฒนาพร้อมกันแต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เกิดสถานการณ์กรณีปราสาทพระวิหาร ฝั่งกัมพูชายังสงวนท่าทีในการจัดการพื้นที่ชายแดนดังกล่าว และหน่วยงานในพื้นที่ชายแดนยังหวาดระแวงกัน ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาในระดับล่างได้ จึงทำให้ยากต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ด้านอื่นๆ ในพื้นที่ ด้านสังคมจิตวิทยา ไทย-กัมพูชายังคงดำเนินความสัมพันธ์ด้านสังคมจิตวิทยาอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ชายแดน ทั้งระดับบุคคล คือความเป็นเครือญาติ ระดับชุมชนหมู่บ้าน ระดับหน่วยงานระหว่างทั้งสองประเทศไทย-กัมพูชาอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างความเข้าใจอันดีและไว้วางใจระหว่างกัน ด้วยทั้งสองฝ่ายมีความสัมพันธ์ในหลายมิติเป็นตัวเชื่อม ได้แก่ ความสัมพันธ์ด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น การเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วัฒนธรรม เป็นต้น ที่มีความคล้ายคลึงกันและกิจกรรมบางส่วนได้ดำเนินการร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะฝั่งกัมพูชา ประชาชนทั่วไปตามแนวชายแดนสามารถรับชมรับฟังรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ของไทยได้ และขณะเดียวกันประชาชนไทยตามแนวชายแดนสามารถรับฟังข้อมูลข่าวสารจากรายการวิทยุของกัมพูชาได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ประชาชนกัมพูชาตามแนวชายแดนยังนิยมส่งลูกหลานเข้ามาศึกษาในสถานศึกษาของไทยทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา รวมถึงการรักษาพยาบาลที่มีความมั่นใจในด้านสาธารณสุขของไทยเป็นอย่างยิ่ง ด้านการป้องกันประเทศไทยและกัมพูชามีการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางทหารของหน่วยงานที่รับผิดชอบตามแนวชายแดนให้เกิดความไว้วางใจและแลกเปลี่ยนเยี่ยมเยียนกันอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกิจกรรมความสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การจัดกิจกรรมหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดน การแข่งขันกีฬา การปลูกป่าร่วมกัน เป็นต้น องค์การในระดับการบริหารส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค การที่นโยบายต่างประเทศของไทยให้ความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติสูงสุด จึงทำให้มีหน่วยงานราชการซึ่งรับผิดชอบในเรื่องความมั่นคงแห่งชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินนโยบายที่สำคัญ คือ กระทรวงกลาโหม กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย สภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักข่าวกรองแห่งชาติ แต่หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการนำนโยบายไปปฏิบัติ คือ กระทรวง กลาโหม กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับประเทศภายนอกในทางยุทธวิธีทางทหาร ยุทธวิธีทางการทูต และยุทธวิธีความสัมพันธ์ตามแนวชายแดน ตามลำดับ แต่เนื่องจากแต่ละ

กระทรวงมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันจะทำการกำหนดท่าทีและแนวทางแก้ปัญหาแตกต่างกัน ยังพบว่าปัญหาอุปสรรคตามแนวชายแดนที่พบมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาความหวาดระแวง ปัญหาเส้นเขตแดน ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบต่างๆ ปัญหาด้านสังคมวัฒนธรรม และปัญหาผู้อพยพในไทย

สอดคล้อง อรรถ สิงห์ชิต (2554: 154-166) ศึกษายุทธศาสตร์การลดเงื่อนไขชายแดน สภาพปัญหาชายแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี เรื่องปัญหาชายแดนมีมาก ทั้งเรื่องนโยบายของทางภาครัฐ กฎหมาย เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง บริเวณจุดผ่านแดน การปฏิบัติที่ผิดระเบียบกฎหมายส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงตามแนวชายแดน ปัญหาที่พบได้แก่ ปัญหาการปักปันเส้นเขตแดนที่ไม่ชัดเจน ความชัดเจนของเขตแดนทำให้ทราบถึงอาณาบริเวณที่ต้องดูแลหากเกิดความไม่ชัดเจนขึ้นจะยากต่อการจัดการอย่างยิ่ง โดยต้องมีการเร่งดำเนินการในระดับนโยบายของรัฐ และเร่งดำเนินการหรือพัฒนาจุดผ่านแดนให้สามารถควบคุมได้ แต่ต้องกระทำอย่างเป็นระบบและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทุกส่วนในพื้นที่และรับรู้ในระดับประเทศทั้งสอง เพื่อรับรู้ดำเนินการร่วมกันจึงจะเกิดการพัฒนายั่งยืนและความมั่นคงตามแนวชายแดน ต้องมีการพัฒนาควบคู่กันไปทั้งสองประเทศซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกันอย่างเท่าเทียมนั้นหมายถึงถ้ามีการบริหารจัดการพัฒนาที่เกิดความเหลื่อมล้ำจะเป็นจุดอ่อนในการพัฒนาตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศ ความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนส่งผลให้เกิดการลักลอบตัดไม้ ลักลอบข้ามชายแดน เนื่องจากไม่ทราบว่ามีการลักลอบดังกล่าวเกิดขึ้นในบริเวณของไทยหรือกัมพูชา จะเห็นได้ว่าปัญหานี้จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ต้องเร่งดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เช่น แก้ไขในระดับนโยบายของรัฐทั้งสองประเทศให้ชัดเจน เปิดช่องทางแดนธรรมชาติชำแแต่ให้เห็นเป็นรูปธรรมเพื่อลดปัญหา เพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่และกำกับดูแลอย่างเคร่งครัดในพื้นที่ดังกล่าว แสวงหางบประมาณในการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของทุกส่วน ใช้กระบวนการแก้ไขปัญหาระดับบุคคลกับบุคคล ชุมชนกับชุมชนเป็นฐานที่สำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อความมั่นคงและพัฒนาอย่างยั่งยืน ปัญหาการลักลอบเข้าเมืองโดยเฉพาะแนวตะเข็บเช่นเดียวกับช่องทางแดนธรรมชาติชำแแต่ การลักลอบเข้าเมืองนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเข้ามารับจ้างแรงงานเป็นส่วนใหญ่หารายได้ที่ดีกว่าประเทศตน เพราะต้องนารายได้ไปจุนเจือครอบครัวและเลี้ยงชีพตนเองได้มากขึ้น โดยเชื่อมโยงกับประชาชนในฝั่งไทยที่ส่วนใหญ่ในการลักลอบเข้ามาคือญาติพี่น้อง เกิดการกระทำผิดทำให้การช่วยเหลือ เช่น ให้ที่พักพิง การนำพาเข้าประเทศ นอกจากนั้นยังมีการลักลอบเข้ามาพบปะกับญาติพี่น้องระหว่างกันของทั้งสองฝั่งชายแดนไทย-กัมพูชา เมื่อพิจารณาจากการลักลอบเข้ามาในประเทศ พบว่า กระบวนการในการควบคุมดูแลตรวจสอบการเข้าออกในพื้นที่ช่องทางแดนธรรมชาติชำแแต่ยังไม่รัดกุมและเข้มงวดเท่าที่ควร เพราะจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล พบว่า มีการนำบัตรประชาชนแลกบัตรผ่านเข้าออกเพื่อเป็นหลักฐานในการเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ตามแนวชายแดนดังกล่าว ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถผ่านเข้าไปได้เป็นพื้นที่หวงห้ามหรือปิดและเมื่อมีการจับกุมได้ก็จะมีการผลักดันออกนอกประเทศ หรือมีกระบวนการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเป็นข้อตกลงร่วมกันของทั้งสองฝ่าย ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างมากที่กระทบต่อสังคมตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปัจจุบันพบว่าแหล่งของยาเสพติดอยู่ภายนอกประเทศ ซึ่งนำเข้าโดยคนกัมพูชาและคนไทยเป็นผู้ซื้อ จากการสัมภาษณ์จะพบว่าการซื้อขายจะอยู่ตามแนวป่าเขาตะเข็บชายแดน เพราะพื้นที่ไม่มีแนวกันแต่เป็นแนวยาวตลอดเส้นทางซึ่งยังไม่มีการปักปันเขตแดนที่ชัดเจนยากต่อการจับกุมและกำกับดูแลได้ทั่วถึงของหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพราะมีช่องทางธรรมชาติหลายช่องทางเพื่อการลักลอบแต่ปัจจุบันกำลังของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านนี้ในพื้นที่มีไม่เพียงพอ อีกทั้งไม่มีความจริงจังในการแก้ไขปัญหาซึ่งส่งผลกระทบต่อเยาวชนในพื้นที่ชายแดนของฝั่งไทยอย่างยิ่ง จากการลักลอบค้ายาเสพติดข้ามประเทศ ดังนั้นปัญหาเสพติดจะต้องมีการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังต้องอาศัยผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับช่วยกันโดยกำหนดเป็นนโยบายในการปฏิบัติให้ชัดเจน สอดคล้องกับ ชาติชาย โทสินธิติ (2549: 132-135) ศึกษาผลกระทบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน ชุมชนต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการต่อต้านยาเสพติดในพื้นที่ชายแดนภาคเหนือ ประชาชนเห็นว่าการดำเนินงานเรื่องปัญหาเสพติดของภาครัฐ ไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร มี

ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้หมู่บ้าน ชุมชนในพื้นที่ชายแดนประสบผลสำเร็จในการต่อต้านยาเสพติด 3 ประการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความเข้มแข็งของหมู่บ้าน ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านชุมชนชายแดนและทัศนคติของคนในหมู่บ้านชุมชนต่อปัญหาเสพติด สำหรับปัญหาที่สำคัญพบว่า ยังคงมีการผลิตยาเสพติดในประเทศเพื่อนบ้านใกล้ชายแดน และปัญหาการทำงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติในพื้นที่ชายแดนที่ทำงานแบบไม่บูรณาการเป็นการทำงานแยกส่วนต่างหน่วยงานต่างคิดและไม่จริงใจในการแก้ไขปัญหาเสพติดในพื้นที่ วิธีการแก้ปัญหาในพื้นที่ชายแดนต้องมีข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ชุมชนที่ถูกต้องเนื่องจากสภาพของสังคมและเศรษฐกิจพื้นฐานมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น แก้ไขโดยรัฐบาลต้องประสานงานกับประเทศเพื่อนบ้านในการแก้ไขปัญหาเสพติดในพื้นที่ชายแดนและให้การสนับสนุนหมู่บ้าน ชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มีการตรวจสอบพื้นที่เป็นระยะ เน้นย้ำให้เจ้าหน้าที่ทำงานอย่างเคร่งครัดและแก้ปัญหาอย่างแท้จริง สร้างบทบาทของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และปัญหาการลักลอบตัดไม้ บริเวณตามแนวชายแดนที่เจ้าหน้าที่เข้าไปถึงลำบากและยากต่อการดูแล การที่เข้าไม่ถึงทำให้เกิดการลักลอบตัดไม้ตามแนวตะเข็บชายแดนบริเวณนั้นจึงมีการลักลอบเป็นอย่างมาก รวมถึงความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนทำให้ไม่ทราบว่าการกระทำผิดอยู่ในแนวเขตแดนของใคร ที่ผ่านมาเป็นจุดที่กระทำกันอย่างมากมายเนื่องจากอาศัยช่องทางดังกล่าวดำเนินการ การลักลอบตัดไม้จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงต่อทรัพยากรธรรมชาติตามแนวชายแดนทั้งสองฝั่งระหว่างไทยและกัมพูชา โดยเฉพาะจุดผ่านแดนธรรมชาติซ้ำแต่จะเป็นพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารที่เป็นเขตหวงห้าม แนวทางแก้ไขอาจต้องใช้งบประมาณมากในการดูแล จัดหาเจ้าหน้าที่เพิ่มเพื่อการตรวจสอบดูแลและเคร่งครัดกับการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาการลักลอบดังกล่าว รวมถึงการเร่งดำเนินการในระดับนโยบายในการชี้ชัดของเส้นเขตแดนร่วมกันของทั้งสองประเทศเพื่อจัดทำแนวรั้วเส้นเขตแดนให้เกิดขึ้น การร่วมทำงานกับประชาชนในพื้นที่ชายแดนทั้งสองฝ่ายไทย-กัมพูชาเป็นผู้ขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกันสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อความมั่นคงของประเทศทั้งไทย-กัมพูชา

แนวทางการพัฒนาช่องผ่านแดนทางธรรมชาติซ้ำแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภोजอมกะสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ผลการศึกษาสอดคล้องกับชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2542: 62-63) ว่า ชุมชนเข้มแข็งคือ ความสามารถของครอบครัวและกลุ่มองค์กรของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยตนเองมากที่สุด และการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยตนเองตามค่านิยม วิธีคิดและเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน ใช้ความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ทั้งนี้มีการร่วมมือและได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่เป็นภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาชุมชนเท่าที่จำเป็น ชุมชนที่เข้มแข็งมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ มีการรวมตัวเพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักท้องถิ่น รักชุมชนและเอื้ออาทรต่อกันดังเช่นการขับเคลื่อนสร้างความสัมพันธ์ในระดับเครือข่ายของบุคคลตามแนวชายแดนทั้งไทยและกัมพูชา รวมถึงการขับเคลื่อนโดยใช้รูปแบบการพัฒนาในการเชื่อมความสัมพันธ์หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน ที่หน่วยงานในพื้นที่ขับเคลื่อนร่วมกันซึ่งจะทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนอย่างแท้จริง สอดคล้อง คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ (2542: 12) ว่าชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ มีสมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองพร้อมที่จะร่วมกันจัดการปัญหาของตนและชุมชน มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชุมชนซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำชุมชน เปิดโอกาสให้กับสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เกิดการเรียนรู้ผ่านการร่วมกระบวนการของชุมชน มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์สมาชิกทุกๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้อง ประเวศ วะสี (2549: 45) ว่า พลังแห่งชุมชนเข้มแข็งจะเป็นทางออกและตัวขับเคลื่อนในการแก้ปัญหาวิกฤติทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างชายแดน จะทำให้เกิดปัญหาขึ้น เพื่อทำลายระบบสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม จิตวิญญาณของผู้คนในชุมชนรวมถึงชุมชนตาม

แนวชายแดน ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง เกิดความเสื่อมเสียทางวัฒนธรรม ดังนั้น การสร้างพลังชุมชนเข้มแข็ง จะต้องให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะเป็นเสมือนเครื่องกรองเพื่อรักษาความสมดุลในร่างกาย และเป็นฐานในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยแนวทางการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนเข้มแข็งจะต้องหาแนวทางให้ชุมชน เกิดความสำนึกร่วมกันในอันที่จะปกป้องชุมชนของตน ให้รอดพ้นจากปัญหาต่างๆ โดยจะเริ่มจากการสร้างความสามัคคีให้ทุกคนตระหนักในปัญหาาร่วมกันและลงมือแก้ไขร่วมกัน แต่สิ่งสำคัญที่สุดยังบ่งบอกถึงความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนที่จะต้องช่วยกันคนละไม้คนละมือ พัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งอย่างแท้จริง โดยยึดกระบวนการเรียนรู้ ได้รู้จักตนเอง สำรวจตนเอง พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการที่ดีมีองค์ประกอบหลายอย่างที่เกี่ยวข้อในการพัฒนาเพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ 1) คนในชุมชนจะต้องคำนึงถึงชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนเป็นผู้รับประโยชน์ 2) ชุมชนมีความสมัครใจในการพัฒนาและขับเคลื่อนด้วยตนเอง 3) การพัฒนาต้องมีความยืดหยุ่น สอดคล้องเหมาะสมกับชุมชนหรือเรียกว่าตามความต้องการของประชาชนในชุมชน 4) ความร่วมมือและการยอมรับซึ่งกันและกันจะเป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานการพัฒนาศักยภาพชุมชนภาคีการพัฒนา 5) ผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้นำมาตธรรมชาติด เป็นผู้ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและเป็นหลักในการขับเคลื่อน และ 6) หน่วยงานราชการ ในพื้นที่มีหน้าที่และบทบาทโดยตรงที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณต่างๆ การเป็นอยู่ของชุมชน สุขภาพ การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น ดังนั้นการสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาตามแนวชายแดนให้เกิดความมั่นคง ซึ่งต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ และการสร้างจิตสำนึกร่วมในการทำงานของชุมชนร่วมกัน การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นผลของกระบวนการพัฒนาที่ใช้กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม กระบวนการ ตัดสินใจและการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยใช้รากฐานทางวัฒนธรรมชุมชนในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน ในเรื่องคน ทุน วัสดุอุปกรณ์ต้องพึ่งตนเองเป็นหลัก ภายใต้อาสาสมัครความรู้ความสามารถของชุมชน อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านที่รู้จักวิเคราะห์ศักยภาพของตนเอง รู้จักเก็บข้อมูลชุมชนด้วยตนเอง รู้จักวางแผนและดำเนินการตามแผนนั้นด้วยตนเองเป็นกระบวนการที่อาศัยปัญญานำเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องใช้เวลาาน ชุมชนเข้มแข็งเป็นกระบวนการทางปัญญา ก่อให้เกิดปัญญาซึ่งเมื่อเกิดแล้วก็เป็นดังแสงสว่างนำไปสู่การพัฒนาตนเองของชุมชนชายแดนอย่างยิ่ง

สอดคล้อง สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ (2545 : 14–20) ว่านโยบายความมั่นคงของชาติในสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้การรักษาความมั่นคงของรัฐเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากปัญหาวิกฤติการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ สามารถแพร่กระจายความรุนแรงได้อย่างรวดเร็ว จนอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐและความสงบสุขของประชาชนโดยรวม รัฐบาลไทยจึงมีนโยบายความมั่นคงของชาติ คือ ส่งเสริมการผนึกกำลังระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคสังคม และภาควิชาการ เพื่อการป้องกันประเทศอย่างต่อเนื่องในยามปกติ และนำไปสู่การระดมสรรพกำลัง เพื่อยกระดับขีดความสามารถของกองทัพให้เพียงพอและทันเวลาในยามไม่ปกติ ทั้งนี้ในยามปกติรัฐบาลจะเสริมสร้างและใช้ศักยภาพของกองทัพ สนับสนุนการพัฒนาพลังอำนาจของชาติทุกด้าน เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง และมั่งคั่งภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความสมานฉันท์ สามารถป้องกันบรรเทาและแก้ไขปัญหาที่สำคัญของชาติ ซึ่งได้แก่ ปัญหาการก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยน้อมนำแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” รวมไปถึงยาเสพติด ผู้หลบหนีเข้าเมือง แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย การค้าสิ่งของผิดกฎหมาย การค้ายาเสพติด พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของกองทัพ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ด้านความมั่นคงมีขีดความสามารถในการป้องกัน ป้องปราม และรักษาผลประโยชน์ของชาติ นอกจากนี้ จะสนับสนุนการสร้างร่วมมือด้านต่างประเทศ และด้านความมั่นคงกับประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในกลุ่มอาเซียน และมีตรประเทศเพื่อลดความหวาดระแวง สร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ สร้างสันติภาพและความสงบสุข รวมทั้งสนับสนุน

ภารกิจเพื่อสันติภาพและผลประโยชน์ของประเทศเป็นหลักความมั่นคงของชาติครอบคลุมไปเกือบจะทุกเรื่อง รวมทั้งนโยบาย หรือการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลด้วย สอดคล้อง สุรชาติ บำรุงสุข (2541: 78-80) จำแนกปัญหาความมั่นคงในทศวรรษแรกของ ศ.ศ. 2000 ไว้ 2 ลักษณะ คือ ประการแรก ปัญหาด้านการทหาร แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเส้นเขตแดน ปัญหาการเสริมสร้างแสนยานุภาพทางทหาร ปัญหาเศรษฐกิจทางทหาร และปัญหาความมั่นคงทางทหารระหว่างประเทศ ประการที่สอง ปัญหาที่ไม่ใช่ด้านการทหาร ได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการย้ายถิ่นของประชากร ปัญหาการขยายตัวของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัญหาการแพร่กระจายของเชื้อโรค และปัญหาด้านวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์

สอดคล้อง ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา (2541: 22) ชุมชนมีความสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแนวชายแดน ถ้าร่วมมือกันทั้งสองฝั่งระหว่างไทยและกัมพูชา การที่ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลมาจากพื้นฐานนับตั้งแต่วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญา ภาวะผู้นำ รูปแบบการทำมาหากิน สภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การปกครองตนเอง ตลอดจนกระบวนการทางสังคมในชุมชนนั้นๆ ที่เกี่ยวพันตามกันมา เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน การร่วมกันเรียนรู้และแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยกันในชุมชน ลักษณะสัมพันธ์ภาพระหว่างกลุ่มคนฝ่ายต่างๆ ในชุมชนทั้งในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น อย่างเช่นชุมชนตามแนวชายไทย-กัมพูชาได้เสนอแนวทางการพัฒนาช่องทางแดนทางธรรมชาติข้ามแต่ ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และตำบลสะแอม อำเภอลืออำนาจ จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา โดยแนวทางที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชนต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ผู้นำในพื้นที่ที่มีส่วนในการทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาการลักลอบกระทำผิดกฎหมายในการข้ามแดน ประชาชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาจุดผ่านแดนธรรมชาติข้ามแต่ โดยร่วมกันดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนชายแดนอย่างต่อเนื่อง ด้วยกิจกรรม เช่น การสนับสนุนให้เป็นหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนาน เชื่อมสัมพันธ์ด้วยระบบเครือข่ายที่มีมาตั้งแต่อดีต เชื่อมสัมพันธ์ด้วยการดำเนินกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เชื่อมความสัมพันธ์หน่วยงานในพื้นที่ เชื่อมความสัมพันธ์ด้วยผู้นำท้องถิ่น ทำให้ลดช่องว่างระหว่างชุมชนชายแดน สภาพพื้นฐานของชุมชนและกระบวนการทางสังคมต่างๆ ในชุมชนจะหล่อหลอมกันเข้าเป็นพลังชุมชน ไม่ว่าจะระบบเศรษฐกิจที่มั่นคงยั่งยืนในรูปของการเกษตรหรือธุรกิจชุมชนด้านต่างๆ เป็นหลักประกันความมั่นคงให้คนในชุมชน มีสภาพครอบครัวที่อบอุ่นแน่นแฟ้นอยู่กันพร้อมหน้า การมีสภาพแวดล้อมในชุมชนที่สมบูรณ์ยั่งยืนในรูปของการร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร การมีกลไกปกครองตนเองที่เข้มแข็งในรูปขององค์กรท้องถิ่น พลังชุมชนในรูปแบบเหล่านี้จะบ่งบอกถึงชุมชนเข้มแข็งที่สะท้อนให้เห็นในรูปของการกินดีอยู่ดี การเอื้ออาทร ความสัมพันธ์อันอบอุ่นระหว่างสมาชิกของชุมชนและการมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์และจะเป็นความเข้มแข็งที่ชุมชนใช้ในการเผชิญกับแรงปะทะต่างๆ อย่างเช่นปัญหาจากสถานการณ์ความไม่มั่นคงตามแนวชายแดน หรือปัญหาความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา ซึ่งชุมชนจะได้อาศัยความเข้มแข็งนี้ในการต้านแรงปะทะต่างๆ ด้วยการพินิจพิจารณาที่ไตร่ตรองและเลือกสรรวิถีชีวิตและวิถีทางพัฒนาที่เหมาะสมให้แก่ตนเองตามสภาพพื้นฐานของชุมชนชายแดนทั้งฝั่งไทยและกัมพูชา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 รัฐบาลเข้าร่วมผลักดันแก้ไขปัญหอย่างจริงจังในเรื่องการปักปันเส้นเขตแดนให้มีความชัดเจน และร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนโดยเปลี่ยนจากสนามการค้าและการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาทั้งตามแนวชายแดนไทยและกัมพูชา

1.2 ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บริบทพื้นที่ ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากร สภาพปัญหา ความต้องการ ข้อจำกัด ศักยภาพในการพัฒนาแนวทางการพัฒนาและข้อเสนอเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเปิดช่องผ่านแดนทางธรรมชาติซ้ำแต่ให้เป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าและการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม สามารถที่จะนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเชิงลึกเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.3 การพัฒนาในพื้นที่เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ควรมีการเริ่มดำเนินการขับเคลื่อนในระดับล่าง คือ ประชาชนกับประชาชน โดยใช้ความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์และติดต่อกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.4 การดำเนินการระดับกลุ่มชุมชนหรือหมู่บ้าน ควรมีการขับเคลื่อนในรูปแบบที่หน่วยงานภาครัฐ ส่งเสริมสนับสนุน คือ “หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดน” อย่างชัดเจนจริงจัง และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในระดับท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชน หน่วยงาน เจ้าหน้าที่ รวมถึงผู้ที่อำนาจของประเทศในหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานฝั่งกัมพูชารับรู้ ร่วมมือในขั้นตอนอย่างเข้าใจและจริงใจ

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการพัฒนาของหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนระหว่างไทย-กัมพูชา

2.2 ควรศึกษากลยุทธ์การพัฒนาผู้ค้ารายย่อยตามจุดผ่านแดนธรรมชาติ จุดผ่อนปรนทางการค้า และจุดผ่านแดนถาวรไทย-กัมพูชา

2.3 ควรศึกษาความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายที่สามารถทำให้เกิดความมั่นคงของประชาชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาโดยชุมชนชายแดนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย

2.4 ควรศึกษาเส้นทางช่องผ่านแดนธรรมชาติที่สามารถพัฒนาเป็นช่องทางการค้าและการท่องเที่ยวตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา เพื่อยกระดับของเศรษฐกิจท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2554). คู่มือการค้าและการลงทุนในประเทศอาเซียน. กรมส่งเสริม

การค้าระหว่างประเทศ.

ขวัญกมล กลิ่นศรีสุข. (2545). รายงานการวิจัยศักยภาพและแนวโน้มการค้าชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ. (2542). องค์การในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ของประเทศ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

จารุวรรณ ขำเพชร. (2546). วัฒนธรรมสัมพันธ์ชายแดนไทย-ลาว. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2542). โครงการเอกสารวิชาการเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ชาติชาย โปสินธิติ. (2549). ผลกระทบการเสริมสร้างความเข้มแข็งหมู่บ้าน ชุมชนต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ในการต่อต้านยาเสพติดในพื้นที่. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัย

ราชภัฏสวนสุนันทา.

นพรัตน์ วงศ์วิทยาพาณิชย์และคณะ. (2554). การพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทย กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัด

สระแก้ว. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

- ประเวศ วะสี. (2549). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2547). ขบวนการชุมชนใหม่ การพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาทรัพยากรชุมชน.
- ศักกพล สุขปาน. (2537). การค้าตามแนวชายแดนกับความมั่นคงของชาติ: ศึกษากรณีด้านจังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. รัฐศาสตร์ (การปกครอง) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา. (2541). “แนวทางการพัฒนาประเด็นการวิจัยชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน” ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : ข้อคิด แนวทางและประสบการณ์. คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเจตน์ วัฒนสุข. (2543). การพัฒนาความสัมพันธ์ไทย-ลาว เพื่อความมั่นคงของชาติ. วิทยานิพนธ์ สาขายุทธศาสตร์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- สำนักงานสภาพัฒนาการศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. (2554). ยุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดน (พ.ศ. 2550-2554). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2541). สงครามจากยุคบูรพกาลสู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยยุทธศาสตร์.
- สุชน ศิริพงษ์. 2537. การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในเขตจังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์สาขาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถ สิงห์ขจิต, พ.อ. (2554). ยุทธศาสตร์การลดเงื่อนไขชายแดนบริเวณจุดผ่านแดนไทย-ลาว จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ สาขายุทธศาสตร์การพัฒนากฎหมาย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.